Roman Gąszczak
studia doktoranckie na Wydziale Ekonomii
Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

SPORY O ORGANIZACJĘ I KSZTAŁT REFORMY UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO W POLSCE

Potrzeba reformy systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce została już przesądzona, gdyż większość Polaków nie jest zadowolona z istniejącego systemu emerytalnego, ale nie oznacza to jednak jednomyślności co do kształtu przyszłego systemu. System ubezpieczeń społecznych powinien znajdować się pod szczególną pieczą państwa.

Państwo i społeczeństwo mają wobec obecnego pokolenia emerytów, rencistów i ludzi w wieku przedemerytalnym zobowiązania, z których muszą się wywiązać. Projektowanie nowego modelu ubezpieczenia społecznego nie może pomijać wydatków, jakie państwo już na siebie przyjęło. Zobowiązania te zostały przyjęte wraz z pobraniem składki na ubezpieczenie społeczne, a niewywiązanie się z tych zobowiązań może spowodować kryzys zaufania do instytucji państwa.

W poszukiwaniu optymalnego modelu reformy ubezpieczenia społecznego pojawia się nowa propozycja, która uwzględnia niektóre elementy innych dotychczasowych projektów i koncepcji, jak również wprowadza nowe rozwiązania. Zmodyfikowany program reformy ubezpieczenia społecznego zatytułowany „Twoja emerytura – bezpieczeństwo dzięki różnorodności" został opracowany w 1997r. przez Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Reformy Zabezpieczenia Społecznego.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na podstawowe pytanie problemowe, które brzmi następująco: czy dotychczasowy nieefektywny emerytalny system repartycyjny, który kształtował się w Polsce od 70 lat, a w Europie od końca XIX w. (i nadal przeważa na kontynencie) oparty na rozwiązaniach kontynentalnych może obecnie być zastąpiony w Polsce przez model wynikający ze wzorów i tradycji anglosaskich. Odpowiedź na to pytanie wymaga odpowiedzi na postawione niżej pytania szczegółowe:

– czy i jakie występują w Polsce obecnie ograniczenia dotyczące możliwości przejścia na systemy kapitałowe?

– czy można jednoznacznie stwierdzić, że system kapitałowy posiada przewagę nad systemem opartym na repartycji?

– jakie wnioski dla Polski można wyciągnąć z analizy i doświadczeń innych krajów, uwzględniając polskie uwarunkowania i dostosowując zabezpieczenie emerytalne do warunków gospodarki rynkowej?

Obecnie w tej sprawie toczą się dyskusje i spory. Wybór pomiędzy wzorami z tradycji anglosaskiej a rozwiązaniami z tradycji kontynentalnej wydaje się być podstawowym dylematem polityki społecznej okresu transformacji[1].

Zanim przejdziemy do odpowiedzi na postawione pytania należy przedstawić podstawowe założenia reformy systemu emerytalnego w Polsce zatytułowanej „Twoja emerytura – bezpieczeństwo dzięki różnorodności", zawarte w projekcie Biura Pełnomocnika Rządu ds. Reformy Zabezpieczenia Społecznego.

O kryzysie ubezpieczeń społecznych w Polsce wiele już napisano w różnych publikacjach. Przyczyną kryzysu jest wystąpienie w tym samym czasie:

– gwałtownego wzrostu liczby świadczeniobiorców, którym przyznano emeryturę lub rentę,

– spadku liczby ubezpieczonych w rezultacie spadku zatrudnienia (utrzymujący się wysoki odsetek bezrobotnych),

– wyraźnego wzrostu poziomu realnej wartości emerytury i renty w relacji do wynagrodzenia.

W rezultacie nastąpił wzrost obciążeń budżetu państwa.

Prognozy demograficzne wskazują, że nastąpi dalszy wzrost relacji osób pobierających świadczenia do osób płacących składki. Prognozy te informują również o wchodzeniu w wiek emerytalny pokolenia wyżu demograficznego. Utrzymanie obecnego systemu emerytalnego to: katastrofa finansów publicznych, niszczenie przedsiębiorstw składkami albo zmniejszenie świadczeń emerytalnych. Żadna z wymienionych perspektyw nie jest do przyjęcia.

Zreformowany system emerytalny jest systemem składającym się z trzech podstawowych filarów:

Pierwszy filar – ma charakter powszechny, obowiązkowy i opiekuńczo-rozdzielczy (repartycyjny), zbliżony do obecnego systemu emerytalnego. Finansowany będzie z przymusowych składek płaconych solidarnie przez pracodawcę i pracownika. Składka na ubezpieczenie społeczne jest niższa niż dotychczasowa i wynosi 36% naszych zarobków, a nie jak dotąd 45% naszego wynagrodzenia. Zmniejszenie dochodów Funduszu Ubezpieczeń Społecznych ze składek obowiązkowych, których część przejmują fundusze emerytalne II filaru, zostanie sfinansowane poprzez racjonalizację wydatków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i prywatyzację majątku państwowego. Wysokość świadczenia otrzymywana z filaru repartycyjnego będzie zależna wyłącznie od zgromadzonych w ciągu

[1] M. Rymsza, *Podstawowe dylematy reformowania zabezpieczenia społecznego w Polsce*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" nr 4, 1997, s.7.

życia składek i od tzw. średniej oczekiwanej dalszej długości trwania życia. Z tego filaru pochodzić będzie 55 – 60% przeciętnej emerytury, uzyskiwanej z dwóch obowiązkowych filarów. Waloryzacja świadczeń – cenowa, według. tzw. „koszyka emerytalnego". Istnieje możliwość uwzględniania ruchu płac. Ustalono ustawowy wiek emerytalny dla kobiet: 60 lat, dla mężczyzn 65 lat. Nie istnieje rozbudowany system przywilejów dla pracujących w szczególnych warunkach i szczególnym charakterze. Gdy ktoś pójdzie na wcześniejszą emeryturę, otrzyma odpowiednio obniżone świadczenie. Natomiast przejście na opóźnioną emeryturę spowoduje znaczny wzrost świadczenia.

Drugi filar – będzie powszechny i obowiązkowy, finansowany z kapitalizowanych oszczędności, pochodzących z obowiązkowych składek pracodawców (liczonych w koszty) i pracowników z ubruttowionych (czyli powiększonych wyjściowo o wysokość składki) wynagrodzeń. Udział w wybranym funduszu jest obowiązkowy:

– dla wszystkich poniżej trzydziestego roku życia (w momencie wprowadzenia reformy),

– dla wszystkich zaczynających pracę od momentu wejścia w życie reformy. Ci, którzy pracują w tym momencie i mieszczą się w granicach wieku od 30 do 50 lat, mogą przystąpić do nowego systemu, jeśli zechcą. Przekonanie tego właśnie pokolenia do zmian jest warunkiem powodzenia całej reformy. Składka na ten fundusz będzie wynosiła 9% naszego wynagrodzenia. Z tego filaru pochodzić będzie około 40 – 45% procent przeciętnej emerytury, uzyskiwanej z dwóch obowiązkowych filarów.

Ze składek na fundusz drugiego filaru finansowane będą tylko emerytury. Renty inwalidzkie i rodzinne w całości pozostaną w pierwszym filarze. Składka na oba filary (I i II) będzie płacona od dochodów nie wyższych niż 250% przeciętnego wynagrodzenia. W miarę możliwości w przyszłości pułap dochodów objętych składką będzie malał.

Bardzo ważnym elementem systemu i ubezpieczeniem I i II filaru będzie emerytura minimalna, gwarantowana przez państwo na poziomie 28% przeciętnej płacy i uzależniona od spełnienia wymogów stażu pracy i wieku.

Trzeci filar – powstanie z celowych (emerytalnych) oszczędności pracowników w pełni dobrowolnych, kierowanych do pracowniczych funduszów emerytalnych i do towarzystw ubezpieczeń wzajemnych lub do firm ubezpieczeniowych, lub do funduszy powierniczych.

Dotychczas z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wypłacano nie tylko emerytury, ale także różnego rodzaju renty i zasiłki. W zreformowanym systemie utrzymana zostanie ta wielofunkcyjność Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. W ramach reformy obok funduszu emerytalnego powstaną w obrębie FUS jeszcze trzy inne fundusze:

1) ubezpieczeń na wypadek niezdolności do pracy, choroby i macierzyństwa, czyli fundusz rentowo-zasiłkowy,

2) fundusz wypadkowy,
3) fundusz administracyjny.

Elementem, decydującym o możliwości wprowadzenia reformy w życie będą konkretne ustawy reformujące istniejący system. Projekty konkretnych ustaw powstawały równolegle z pracą nad prezentowanym właściwym ujęciem reformy. Ustawy te obejmują również Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych przewiduje między innymi prowadzenie ewidencji ubezpieczonych i płatników składek przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Ponadto, zgodnie z tą ustawą, zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych wykonywać będą:

1) Zakład Ubezpieczeń Społecznych,
2) Fundusz Ubezpieczeń Społecznych,
3) towarzystwa funduszy emerytalnych.

Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, zgodnie z przyjętymi założeniami, jest centralnym organem administracji państwowej właściwym w sprawach ubezpieczeń społecznych.

Fundusz Ubezpieczeń Społecznych posiada osobowość prawną. Jednostkami organizacyjnymi Funduszu Ubezpieczeń Społecznych są: Centrala FUS oraz oddziały i inspektoraty. Organami FUS są:

1) zarząd, którego przewodniczącym jest z urzędu prezes zakładu,
2) prezes zakładu,
3) rada nadzorcza.

Równolegle z propozycjami zmian uprzednio przedstawionymi, proponowane są zmiany w systemie ubezpieczenia społecznego rolników, jak również przewiduje się zmiany, które dotyczą służb mundurowych.

Opisywany dotychczas system będzie miał pełny sens ekonomiczny i społeczny wtedy, gdy obejmie wszystkich. Oznacza to konieczność rozstrzygnięcia dylematu: jaki ma być faktycznie system emerytalny rolników oraz dla służb mundurowych. Przewiduje się inne podejście do gospodarzy zamożnych, prowadzących gospodarstwa wysokotowarowe, inne zaś do rolników, którzy uprawiają gospodarkę naturalną na pograniczu towarowości. Rolnicy biedniejsi pozostaliby w obecnym systemie Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Gospodarzy zamożnych objąłby powszechny zreformowany system emerytalny z obowiązkową składką na I i II filar oraz dobrowolną na III filar.

Od lat odrębnym podsystemem emerytalnym są tzw. emerytury mundurowe. Polska nie jest pod tym względem krajem wyjątkowym. Specjalne emerytalne traktowanie ludzi w mundurach spotykane jest w wielu krajach. Akceptując tę odmienność, nie proponuje się systemowej rewolucji dla służb mundurowych, lecz pewne korekty zbliżające system emerytur mundurowych do rozwiązań powszechnych. Dotychczasowe zasady nabywania uprawnień i przechodzenia na emeryturę byłyby utrzymane, natomiast na emerytury mundurowe rozciągnięte zostałyby powszechne zasady waloryzacji nabytych uprawnień. Do tej pory

emerytury służb mundurowych wzrastały dokładnie o tyle samo, co uposażenia na konkretnych stanowiskach (np. w wojsku). Obecne przepisy emerytalne są bardzo korzystne i nie można ich w żaden sposób porównać ze sposobem otrzymywania świadczeń przez pracowników cywilnych.

Próbę odpowiedzi na postawione we wstępie pytania obejmują zagadnienia, które stanowią przedmiot rozlicznych przetargów i kontrowersji wnikających w istotę systemu ubezpieczenia społecznego.

Najistotniejszą częścią systemu ubezpieczenia społecznego związanego z reformą jest system emerytalny. Obecne zmiany wprowadzające nowy zreformowany system emerytalny, który jest oparty na systemie składającym się z trzech filarów, wskazują na odchodzenie od rozwiązań kontynentalnych (niemiecki system ubezpieczeń społecznych) i zmierzają w kierunku rozwiązań anglosaskich. Trójfilarowa liberalna konstrukcja zabezpieczenia dochodów na okres starości promowana jest przede wszystkim przez Bank Światowy. System ten nie ma jednak charakteru uniwersalnego, gdyż występuje głównie w krajach o zaopatrzeniowej tradycji zabezpieczenia społecznego (kraje anglosaskie i skandynawskie), a jego koncepcja była zawarta w tzw. planie Beveridge'a.

Dotychczasowy system emerytalny w Polsce, jak już wcześniej wskazano, był nieefektywny w skali makro, gdyż pochłaniał dużą część produktu krajowego, ograniczając w ten sposób zasoby na inne cele, a w skali mikro, między innymi, przeznaczając nieproporcjonalnie znaczną część środków pieniężnych na renty inwalidzkie lub wcześniejsze emerytury. Samo jednak wykazanie słabości dotychczasowego rozwiązania nie jest wystarczającym uzasadnieniem dla wprowadzenia innego. Niezbędne jest bowiem udowodnienie, że to inne rozwiązanie jest lepsze[2].

Tymczasem nie ma jednoznacznego potwierdzenia przewagi systemów kapitałowych nad systemami opartymi na repartycji[3].

W ostatnim okresie systemy emerytalne są przedmiotem szczególnego zainteresowania. W poszukiwaniu nowych rozwiązań organizowane są na świecie różne spotkania i dyskusje nad kierunkami reformy systemów zabezpieczenia społecznego, czego przykładem jest Szósta Konferencja Instytucji Ubezpieczeń Społecznych Krajów Nadbałtyckich, która odbyła się w czerwcu 1997 roku, w czasie której omawiano między innymi sprawy forsowania przez Bank Światowy opcji kapitałowych systemów emerytalnych jako alternatywy dla systemów repartycyjnych (PAY-AS-YOU-GO) funkcjonujących w zdecydowanej większości krajów europejskich.

Zdaniem delegatów, którzy wzięli udział w dyskusji nad kierunkami reform systemów zabezpieczenia społecznego, promowana zamiana systemu finansowa-

[2] M. Żukowski, *Wielostopniowe systemy zabezpieczenia emerytalnego w Unii Europejskiej i w Polsce. Między państwem a rynkiem*, Poznań Wyd. AE, Zeszyty Naukowe, Seria 2, 1997, s.154. z.151.

[3] M. Żukowski, *Wielostopniowe...*, op.cit., s. 154.

nia ubezpieczeń społecznych z repartycyjnego na kapitałowy sama w sobie niczego nie daje: musi iść za nią podwyższenie wieku emerytalnego i ograniczenie zbyt łatwego dostępu do świadczeń. Są to właśnie te środki, które podejmują kraje reformujące swe systemy emerytalne oparte na zasadzie repartycji.

W Chile redukcję kosztów systemu emerytalnego uzyskano nie dlatego, że system ten sprywatyzowano, ale dlatego, że podniesiono wiek emerytalny i zredukowano uprawnienia.

Kapitałowe systemy emerytalne mogą doraźnie przyśpieszyć rozwój gospodarczy, jednakże w dłuższym okresie nie okazują się one w skali makroekonomicznej efektywniejsze od repartycyjnych[4].

W Niemczech uważa się decyzję o utrzymaniu systemu repartycyjnego za logiczne następstwo faktu, że sprawdził się on w trudnym okresie powojennym i umożliwił włączenie do niego po zjednoczeniu około 16 mln osób z NRD. Żaden w pełni kapitałowy system emerytalny nie byłby w stanie takiego ciężaru udźwignąć[5]. Niemcy aktualnie również dokonują zmian w ramach systemu repartycyjnego i wprowadzają kontrowersyjną nowelizację systemu emerytalnego. Zasady nowego systemu przywracają sprawiedliwość międzypokoleniową, rozkładając koszty przedłużania się średniej życia równo na młodych, jak i starych.

Wprowadzenie prywatnych funduszy emerytalnych w Chile spowodowało drastyczne zmiany w budżecie socjalnym państwa: wzrost wydatków na emerytury socjalne, obniżenie nakładów na oświatę z 35,8% do 22% i ochronę zdrowia z 13,6% do 7%. W Chile, uchwalając wprowadzenie kapitałowych funduszy emerytalnych, zbagatelizowano wysokie koszty funkcjonowania (wraz z infrastrukturą), które są 4 – 5 krotnie wyższe od kosztów systemu repartycyjnego (np. w Chile koszty administracyjne funduszów emerytalnych pochłaniają blisko 25% składki, podobne były koszty funkcjonowania emerytalnych funduszów kapitałowych w Polsce w okresie międzywojennym)[6] .

Doświadczenie wskazuje, że łatwiejsze jest przejście od systemu kapitałowego do systemu repartycyjnego. Trudno natomiast zrealizować operację w odwrotnym kierunku: ktoś (a więc pokolenie przełomu) zapłaci wówczas dwukrotnie: za zobowiązania starego systemu i na rzecz nowego systemu, bądź też spadnie drastycznie stopa oszczędności w kraju. Koszt sfinansowania przejścia na system kapitałowy jest wyższy aniżeli koszt zreformowania systemu repartycyjnego (Niemcy). Prognozy dotyczące perspektyw rozwoju kapitałowych systemów emerytalnych formułowane są tak jak gdyby ktoś wiedział, jak świat będzie

[4] E. Borowczyk, *W poszukiwaniu konsensusu*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych" nr 7/8, 1997, s. 15.

[5] E. Borowczyk, *W poszukiwaniu...*, op.cit., s. 13.

[6] U. Kalina-Prasznic, *Uwagi o reformowaniu systemu emerytalnego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" nr 9, 1997, s. 4.

wyglądał za 40 lat. Mamy do czynienia z ryzykiem nadmiernych obietnic ze strony niektórych polityków i akwizytorów firm ubezpieczeniowych. Obietnice te musi mitygować państwo[7].

Dotychczasowe rozważania wykazały, że nie można stwierdzić jednoznacznie o przewadze systemu kapitałowego nad systemem repartycyjnym, a wybór pomiędzy wzorami z tradycji anglosaskiej oraz rozwiązaniami z tradycji kontynentalnej, to faktycznie podstawowy dylemat związany z reformą ubezpieczenia społecznego w Polsce.

W próbie odpowiedzi na postawione we wstępie pytanie, wyłaniają się następujące argumenty:

– przejście na system kapitałowy spowoduje znaczny wzrost kosztów administracyjnych funduszów emerytalnych,

– powstaną bardzo duże koszty związane z przejściem na system kapitałowy,

– obecnie w Polsce występują liczne i istotne ograniczenia dotyczące możliwości przejścia na systemy kapitałowe,

– brak jest jednoznacznego potwierdzenia przewagi systemów kapitałowych nad systemami opartymi na repartycji,

– kapitałowe systemy emerytalne mogą tylko doraźnie przyśpieszyć rozwój gospodarczy,

– system repartycyjny sprawdził się, czego ewidentnym przykładem są Niemcy, które po zjednoczeniu przejęły około 16 mln osób z NRD.

Oprócz wymienionych już argumentów przemawiających za pozostaniem przy rozwiązaniach opartych na modelu i wzorach kontynentalnych, występują w Polsce także wewnętrzne ograniczenia, które uniemożliwiają przejście na systemy kapitałowe w większym zakresie, a w szczególności:

– istnienie dotychczasowego systemu z nagromadzonymi w nim uprawnieniami,

– niedostatecznie rozwinięta w Polsce infrastruktura, niezbędna do funkcjonowania prywatnych funduszy emerytalnych,

– słaby, początkujący rynek kapitałowy o ograniczonej pojemności, nieodporny na spekulacje z rozwijającymi się instrumentami organizacyjno-prawnymi,

– żywiołowość rynku kapitałowego,

– w pełni nie została jeszcze osiągnięta stabilizacja gospodarcza ani też polityczna, będąca ważnym czynnikiem rozwoju prywatnych systemów emerytalnych,

– niski poziom dochodów, co ogranicza możliwości rozwoju przezorności indywidualnej.

Rozwiązaniem obecnych problemów systemu ubezpieczenia społecznego może być jego reforma, a nie zastąpienie go przez inny system[8]. Konstrukcja

[7] E. Borowczyk, *W poszukiwaniu...*, op.cit., s. 15.

[8] M. Żukowski, *Wielostopniowe...*, op.cit., s. 155.

reformowania systemu zabezpieczenia na starość powinna być zatem nastawiona na adaptację jego szczegółowych rozwiązań do zmieniających się warunków otoczenia (gospodarczych, demograficznych, politycznych), a nie na instrumentalne rozwiązanie problemów ekonomicznych, których systemy emerytalne nie generują[9].

Utrzymanie repartycyjnej metody finansowania w ramach systemu społecznego nie podlega w zasadzie dyskusji[10]. Pomimo że metoda kapitałowa posiada kilka właściwości eksponowanych przez ekonomistów, a w szczególności: może stymulować wzrost gospodarczy (stabilizuje rynek kapitałowy i sprzyja indywidualnym oszczędnościom), to jednak relatywnie wyższe oszczędności, np. w Niemczech, występowały razem z ekspansywnym systemem repartycyjnym, a z równie ekspansywnym systemem emerytalnym w Ameryce (w obu filarach: bazowym i w ramach funduszy emerytalnych) występowały natomiast oszczędności niskie. W reformowaniu ubezpieczenia społecznego konieczne jest jednak odejście od monopolu państwa.

Reforma ubezpieczeń społecznych ma w sobie jeszcze wiele innych znaków zapytania. Rozstrzygnięcia wymagają między innymi przywileje branżowe. Zgodnie z założeniami reformy systemu emerytalnego, jak już wcześniej wspomniano, emerytury mundurowe będą waloryzowane na takich samych zasadach i w tych samych terminach, jak świadczenia wypłacane byłym pracownikom cywilnym. W związku z tym pojawiły się już protesty pracowników wojska i policji przeciwko zmianie zasad waloryzacji służb mundurowych. Andrzej Bączkowski wielokrotnie podkreślał, że dyskutować można i trzeba będzie dalej, ale działania odłożyć nie wolno.

Uwagi końcowe

O konieczności zreformowania systemu ubezpieczenia społecznego mówi się i pisze „na okrągło" od wielu lat. W czasie tej kilkuletniej dyskusji, pomimo wielu trudności i barier, kształtuje się Polski system ubezpieczenia społecznego.

W Szwecji dyskusje o reformie zaczęły się już w latach pięćdziesiątych i trwają do dzisiaj.

Jednym z istotnych dylematów dotyczących państwa i rynku w zabezpieczeniu emerytalnym jest sposób finansowania tych świadczeń. W ostatnim czasie systemy emerytalne są przedmiotem szczególnego zainteresowania w świecie, ze względu na ich skutki ekonomiczne. System emerytalny należy jednak oceniać w pierwszej kolejności według jego efektów w zakresie zapewnienia dochodów

[9] U. Kalina-Prasznic, *Uwagi...*, op.cit., s. 6.

[10] M. Żukowski, *Wielostopniowe...*, op.cit. s. 158.

na okres starości[11]. Argumenty teoretyczne przedstawione w niniejszym opracowaniu, jak również te, których nie przedstawiono ze względu na ograniczoność tego opracowania, a także doświadczenia innych państw, przemawiają przeciwko zastąpieniu obecnie stosowanej repartycji środków w ubezpieczeniu emerytalnym przez kapitalizowanie składek.

Problemy obecnego zabezpieczenia emerytalnego w Polsce mogą być rozwiązane w szczególności poprzez: wzmocnienie ubezpieczeniowego charakteru polskiego systemu emerytalnego, rozwój dodatkowych, dobrowolnych, pozapaństwowych systemów kapitalizowanych.

O ile rozwój systemów kapitalizowanych poza systemem społecznym jest niezbędny, o tyle wprowadzenie nawet elementów kapitalizacji do systemu bazowego nie ma uzasadnienia[12].

Roman Gąszczak
Arguments about the organisation and form of the reform of social insurance in Poland (summary)

The article discusses some reasons for the crisis of social insurance in Poland and presents the fundamental assumptions of the reform of the old age pension system in Poland basing on the programme entitled „Your old age pension – security thanks to variety".

It has been pointed out that the old age pension system based on three pillars differs from the solutions in other European countries.

Moreover, there have been presented numerous restrictions as to the possibility of transition to capital systems in Poland as well as the arguments against replacing of the currently applied repartition of means in old age pension scheme.

The article also suggests how to solve the problems of the current old age insurance in Poland.

[11] M. Żukowski, *Wielostopniowe...*, op.cit., s. 172.

[12] S. Golinowska, *Jaka koncepcja zabezpieczenia dochodów na okres starości? Propozycja na marginesie Projektu MPiPS*, w: RSSG (1995), s. 49 – 84.